

آداب و فنون مرثیه خوانی - 2 -

پدیدآورده (ها) : حیدرزاده، عباس
میان رشته ای :: پیام :: زمستان 1390 - شماره 108
از 116 تا 127

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/915903>

دانلود شده توسط : مرکز مدیریت حوزه های علمیه-کتابخانه ایت الله بروجردی
تاریخ دانلود : 29/04/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتال که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه قوانین و مقررات استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

(۲) آداب و فنون مرثیه‌خوانی

عباس حیدرزاده*

اشاره:

نویسنده محترم این مقاله جناب آقای حاج عباس حیدرزاده، از سی سال پیش تا کنون افتخار مداحی و مرثیه‌سرایی خاندان عصمت و طهارت علیهم‌السلام را داشته است و در محافل بزرگانی همچون مقام معظم رهبری و مراجع عظام تقلید همه ساله به اجرای مراسم پرداخته و می‌پردازد.

با توجه به تجربه طولانی مدت ایشان در این رشته و با توجه به اینکه بخشی از کار تبلیغی مخاطبان نشریه پیام، یعنی روحانیون معزز مرثیه‌سرایی است، از ایشان درخواست کردیم حاصل تجربیات خود را به صورت موجز به رشته تحریر درآورند تا خوانندگان نشریه پیام درکار تبلیغی خود، بیش از پیش قرین توفیق باشند.

در بخش اول این نوشتار که در شماره پیشین به چاپ رسید، ابتدا برخی آداب و مراقبت‌هایی که یک مداح جهت کسب معرفت و معنویت به آن نیاز دارد، بیان شد. در این شماره برخی از فنون و مهارت‌های مرثیه‌خوانی از قبیل: مجلس‌شناسی، صوت و لحن، شعر، تلخیص روضه، تشبیهات، گریز، برگردان روضه به اختصار مورد بررسی قرار گرفته است.

* پژوهشگر پژوهشکده تحقیقات اسلامی.

مقدمه

لازم است مداح نسبت به فرهنگ و آداب و رسوم مخاطبان شناخت داشته باشد تا بر اساس آن، برنامه اجرا نماید.

مداح اهل بیت علیهم السلام نمایانگر شعله عشقی است که در هر دلی روشن شود، آن دل را به عرش، و صاحب آن دل را به انوار مقدس ابدی و ازلی متصل می‌کند. توفیق ذره‌ای از این نور بودن نصیب کسانی می‌شود که با قلبی مملو از عشق الهی و با خلوص نیت در این مسیر قدم می‌گذارند.

شرط لازم در این طریق دل در گرو بندگی خدای سبحان دادن است، بندگی خدا یعنی بی‌نیازی از غیر او و تنها چشم بر لطف او دوختن، این همان اوج تکامل انسان و برترین شرف و افتخار اوست که این هدف، مقصود همه انبیا و اولیای الهی بوده است.

همزمان با حرکت به سمت معنویت، فراگیری فنون تخصصی مداحی نیز از ضروریات است زیرا یک مداح با تسلط بر این فنون می‌تواند نقش آفرینی کند و در راه رسیدن به هدف اصلی که همان نشر فضائل و مناقب اهل بیت علیهم السلام است موفق باشد.

برخی از این فنون و مهارت‌ها عبارتند از: مجلس‌شناسی، صوت و لحن، تلخیص روضه، تشبیهات، گریز و برگردان روضه؛ که به شرح هر کدام می‌پردازیم.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

۱. مجلس‌شناسی

برای اجرای برنامه در هر جلسه‌ای باید شناخت نسبی نسبت به آن جلسه داشته باشیم. این شناخت باید از زوایای مختلف باشد تا مداح بتواند مطالب مورد نظر را آماده کند و متناسب با آن به اجرای برنامه بپردازد. مجلس‌شناسی درست، مستلزم آگاهی از موارد زیر است:

الف. شناخت مناسبت جلسه

قبلاً باید بدانیم جلسه برای چه موضوعی تشکیل شده است تا محتوا متناسب با آن تهیه شود؛ چرا که مطالب متناسب با یادواره شهدا، با مجلس جشن و شادی و نیز با مجلس روضه بسیار متفاوت است.

ب. شناخت فرهنگ مخاطبان

لازم است مداح نسبت به فرهنگ و آداب و رسوم مخاطبان شناخت داشته باشد تا بر اساس آن، برنامه اجرا نماید. در این صورت مداح در اجرای برنامه و همراهی شنوندگان موفق‌تر خواهد بود.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)
می‌فرماید:

صدای بعضی از آقایان مداح خوب
است ولی با خواندن آنها انسان چیزی
یاد نمی‌گیرد، اما بعضی وقتی می‌خوانند
معرفتی به ما می‌آموزند.

به عنوان مثال، در بعضی مناطق کشور در ایام عاشورا مردم دوست دارند بیشتر سینه بزنند و در بعضی مناطق فقط زنجیر می‌زنند، در بعضی مناطق نیز فقط مرثیه خوانده می‌شود. همچنین بعضی جاها با آهنگ تند سینه می‌زنند و بعضی مناطق سینه‌زنی با آهنگ کُند را می‌پسندند. بنابراین، بهتر است یک مداح با این آداب و رسوم مخاطبان آشنا باشد و متناسب با آنها برنامه اجرا نماید.

ت. شناخت سطح علمی مخاطبان

داشتن اطلاعات کلی از سطح علمی مخاطبان به مداح کمک می‌کند تا در انتخاب محتوای برنامه‌اش دقت بیشتری بنماید؛ زیرا بخش مهمی از برنامه‌ریزی و انتخاب محتوا بر اساس سطح علمی و گاه شغلی مخاطب شکل می‌گیرد؛ انتخاب شعر، بکارگیری ادبیات حتی استفاده از تشبیهات و استعارات اگر متناسب با این دو موضوع یعنی علم و پیشه حاضران باشد مؤثرتر خواهد بود. مثلاً برنامه‌ریزی محتوایی برای مجلسی که در جمع علما و دانشمندان برگزار می‌شود با جلسه‌ای که در سطح معمولی برگزار می‌شود تفاوت دارد.

ث) ظرفیت و تحمل مجلس

شناخت ظرفیت مجلس بسیار مهم است و مداح باید بتواند تشخیص دهد در هر مجلس چقدر بخواند و چه چیزی بخواند. همچنین باید تشخیص دهد که مخاطبان خسته‌اند یا شاداب، و بر این اساس زمان اجرای برنامه را تنظیم کند و نیز بداند چه چیزی بخواند که مجلس را از خستگی بیرون آورد. در اصطلاح مداح باید با سلیقه باشد چرا که داشتن سلیقه خوب در اداره مجلس بسیار مؤثر است. به هر حال گاهی مجلس اقتضا می‌کند مداح شعر بخواند، گاهی اوقات گنجایش شعر ندارد باید نوحه یا سرود بخواند و گاهی هم تشخیص می‌دهد اصلاً نخواند و این هم باز یک هنر است. در عین حال زیاد خواندن هنر نیست، زیرا گنجایش مخاطبان و مجلس را باید در نظر گرفت.

۲. صوت و لحن

صوت: عبارت است از بانگ، صدا و آواز. ^۱ لحن: در لغت به معنای، آهنگ سخن و درنگ و شتاب در

نعمات مختلف است که از آن وزن (ضرب) پدید می‌آید.^۲ صوت خوش یک موهبت الهی است که بعضی از انسان‌ها از آن بهره‌مندند. صدای زیبا همراه با لحن متناسب و مطلب خوب در دل و جان شنونده تأثیر زیادی می‌گذارد. از این رو پیامبر گرامی اسلام ﷺ بارها تأکید و سفارش می‌فرمود قرآن را با صدای زیبا و نیکو تلاوت کنید:

حَسِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ فَإِنَّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ يَزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا.^۳
 قرآن را با صدای نیکو زینت دهید زیرا صوت نیکو بر زیبایی قرآن می‌افزاید.

ابوبصیر می‌گوید به امام باقر علیه السلام گفتم: هر گاه قرآن را با صدای بلند می‌خوانم شیطان نزد من می‌آید و می‌گوید تو با این کار برای خانواده‌ات و مردم خودنمایی می‌کنی. امام علیه السلام فرمود:

يَا أَبَا مُحَمَّدٍ اقْرَأْ قِرَاءَةً مَا بَيْنَ الْقِرَاءَتَيْنِ تَسْمَعُ أَهْلَكَ وَتَرْجِعُ بِالْقُرْآنِ صَوْتَكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يُحِبُّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ يُرْجِعُ فِيهِ تَرْجِيحًا.^۴

ای ابامحمد با صوت و (آواز) متوسطی بخوان که خانواده‌ات بشنوند، و آوازت را هنگام خواندن قرآن در گلو بچرخان زیرا خدای عزوجل آواز خوش را که در گلو چرخانده شود دوست دارد.

اگرچه این روایات در مورد قرآن کریم بیان شده است لکن از مضمون آنها می‌توان استفاده کرد که صوت زیبا در ارائه مطلب و تأثیر آن بر شنونده بسیار مؤثر است. البته صوت زیبایی تنها برای مداحی کافی نیست، بلکه صوت زیبا را باید با لحن متناسب در آمیخت تا بتوان به نتیجه مطلوب دست یافت. به عبارت دیگر صدای زیبا سرمایه اولیه‌ای است که مهارت و تجربه ارزش آن را دوچندان می‌کند.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می‌فرماید:

صدای بعضی از آقایان مداح خوب است ولی با خواندن آنها انسان چیزی یاد نمی‌گیرد، اما بعضی وقتی می‌خوانند معرفتی به ما می‌آموزند.^۵

در شعرخوانی ابتدا فهم شعر و سپس آهنگ متناسب با آن لازم است. خواندن شعر مولودی، مرثیه، غزل، پندیات و ... هر کدام آهنگ خاص خود را دارد. به عنوان مثال، آهنگ اجرای این شعر میلادیه و شعر بعدی که مرثیه است با هم تفاوت دارد:

هنگام طلوع آفتاب و ماه است
 هم عید محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله است

امشب که صفا با دل و جان همراه است
 هم جشن ولادت امام صادق علیه السلام

درد دل با سر پدر می‌گفت
خون دل از مژه روانه نداشت
من یتیم و شکسته دل بودم
تن من تاب تازیانه نداشت

شعر اول باید لحنی شاد، و شعر دوم با لحنی محزون اجرا شود البته با دقت در معنای شعر باید لحن مناسب برای اجرا انتخاب شود.
بنابراین، برای اجرای آهنگ متناسب به سه مطلب باید دقت شود: ۱. فهم شعر ۲. انتخاب آهنگ متناسب با معنا و مفهوم شعر^۳. ۳. تمرین آهنگ انتخاب شده.
البته این کار به استاد نیاز دارد، لکن با گوش دادن به نوارها و شرکت در مجالس می‌توان سبک‌های مختلف را آموخت و تمرین کرد.

۳. شعر

از آنجا که سخن مداح همواره با شعر همراه است، شعر در مداحی از جایگاه خاصی برخوردار است. با توجه به ویژگی‌های تأثیرگذار شعر، دقت در انتخاب شعر خوب و حاوی پیام‌های ارزشی دارای اهمیت ویژه‌ای است. بعضی اشعار آنچنان در دل و جان شنوندگان تأثیر می‌گذارد که موجب تحول عمیق روحشان می‌شود.

همچنین اشعاری که دارای پیام‌های ارزشی هستند موجب بصیرت و آگاهی در جامعه می‌گردد. مداحانی این رسالت سنگین را به مقصد می‌رسانند که با انتخاب خوب و هنرمندانه خود از عهده این مهم برآیند.

رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیه الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله العالی) می‌فرماید:
گاهی قصیده‌ای که شما می‌خوانید به اندازه چند منبر یک منبری خوش‌بیان تأثیر می‌گذارد.
گاهی یک بیت شعر بجا، بقدر یک کتاب قیمت دارد، اینها آسان و مجانی بدست نمی‌آید، باید زحمت کشید، کار و تلاش کرد.^۲

موضوعات و قالب‌های شعری که در مداحی مورد استفاده قرار می‌گیرند، متعدد و متنوعند که به برخی از این موضوعات و جایگاه استفاده از آنها اشاره می‌کنیم:

الف. اشعار مدح و منقبت، پندیات، عرفانیات، مناجات و...: مداح در شروع برنامه با یکی از این

موضوعات در قالب‌های رباعی، غزل، قصیده، مثنوی، ترکیب‌بند و... جلسه را آغاز می‌کند.

ب. شعر مرثیه: در مرحله دوم بعد از مدح و منقبت و ... جهت ورود به روضه و ادامه مرثیه از آن

رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیه
الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله العالی)
می‌فرماید:
گاهی قصیده‌ای که شما می‌خوانید به
اندازه چند منبر یک منبری خوش بیان
تأثیر می‌گذارد. گاهی یک بیت شعر بجا،
بقدر یک کتاب قیمت دارد، اینها آسان
و مجانی بدست نمی‌آید، باید زحمت
کشید، کار و تلاش کرد.

استفاده می‌شود. در حین مرثیه‌خواندن از تک‌بیتی‌های جانسوز
روضه‌ای به عنوان چاشنی روضه استفاده می‌شود، که گاهی
اوقات این گونه شعرها در گیرایی روضه بسیار مؤثرند همچنین
استفاده از شعرهای زمزمه‌ای که آهنگ خاصی با مضمون
مرثیه دارند در حین روضه بسیار تأثیر گذارند.

ت. سرود، نوحه، واحد، سوز: این قالب‌ها در مناسبت‌های
مختلف و با مضامین متفاوت مورد استفاده قرار می‌گیرند. در
جشن‌ها و میلادهای ائمه علیهم‌السلام، از سرود با آهنگ‌های متنوع و
همچنین شورهای شاد استفاده می‌شود. در عزاداری‌ها هم از
نوحه با آهنگ‌های مختلف، همچنین واحد کُند و تند و نیز از
شور در پایان مجلس استفاده می‌شود.

در همه این موارد، مهم‌ترین موضوع، مضمون عالی شعر و نیز آهنگ مناسب در انتخاب سرودها و
نوحه‌ها و شورهاست.

۴. تلخیص روضه

یکی دیگر از مهارت‌های مرثیه‌خوانی خلاصه کردن روضه‌هاست. شرح کامل یک روضه از ابتدا تا
انتهای موجب ملالت و خستگی مخاطبان خواهد شد و نتیجه مطلوب نیز حاصل نمی‌شود.
مرثیه‌خواندن داستان سرائی نیست که یک واقعه، کامل شرح داده شود، بلکه یک مهارت و
هنرمندی‌ست. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می‌فرماید:

در کار مداحی شما چند چشمه هنری وجود دارد: شعرتان هنراست؛ صدایتان هنراست؛ آهنگی
که انتخاب می‌کنید، هنراست، اشارت و کارهایی که انجام می‌دهید هنراست.^۱

بر این اساس، بخش مهم یک مرثیه باید انتخاب شود، سپس با لوازم هنری مانند شعر، آیات قرآن،
حدیث، تشبیه، گریز تلفیق شده و در مجلس اجرا شود.

به عنوان مثال در مرثیه قمر بنی‌هاشم علیها السلام لازم نیست از اول ماجرا یعنی مهیا شدن برای آب آوردن
تا شهادت حضرت توضیح داده شود، بلکه بخش مهمی از مرثیه را مشخص نموده و متناسب با آن
قسمت، شعر، آهنگ، تشبیه و روایت را انتخاب نموده و اجرا می‌نماییم.

ابتدا خواندن چند بیت شعر:

جمال حق ز سر تا پاست عباس	به یکتایی قسم یکتاست عباس
اگر چه زاده ام البنین است	ولیکن مادرش زهراست عباس
بنازم غیرت و عشق و وفا را	که تشنه بر لب دریاست عباس
علم بر دست و مشک آب بر دوش	که هم سردار و هم سقااست عباس

وقتی عمود آهن به فرق نازنینش زدند دست در بدن نداشت، از روی مرکب بر زمین افتاد و با صدای بلند فریاد زد: «یا ابا ادرک اخاک» برادر برادرت را دریا! امام حسین علیه السلام رعد آسا خود را بر بالین برادر رساند، یک نگاه به بدن علمدارش کرد، دید دستها از پیکر جدا شده، صورتش غرقه به خون است، تیر به چشمش زده‌اند و بدنش از کثرت جراحت پاره پاره شده،^۹ صدای ناله‌اش بلند شد [الهی هیچ برادری بدن برادرش را به این حالت نبیند].^{۱۰}

چرا از غرقه خون از خاک صحرا برنمی‌خیزی
حسین آمد به بالین تو از جا برنمی‌خیزی
نماز ظهر را باهم ادا کردیم در مقتل
شده وقت نماز عصر آیا برنمی‌خیزی
برادر داغ تو کشتم، شکست از مرگ تو پشتم
که می‌دانم دگر از خاک صحرا برنمی‌خیزی
امام حسین علیه السلام جمله‌ای کنار بدن اباالفضل علیه السلام گفت که کنار هیچ شهیدی این جمله را نفرمود.
حضرت صدا زد: «الان انکسر ظهري و قلت حیلتی»^{۱۱} (الان پشتم شکست و چاره‌ام از دست رفت).

۵. تشبیهات

یکی از مهارت‌های روضه‌خوانی استفاده از تشبیهات است. تشبیه در لغت به معنای مانند کردن چیزی به چیزی است.^{۱۲}

اما در اصطلاح روضه‌خوانی تشبیه عبارت است از: پیدا کردن وجه اشتراک در مصائب اهل بیت علیهم السلام و استفاده آن در روضه و نیز بهره بردن از بعضی روابط زندگی روزمره متناسب با روضه. به عنوان مثال، یکی از وجوه اشتراک مصائب معصومین علیهم السلام بین حضرت زهرا علیها السلام و امام حسین علیه السلام است، هر دو از ناحیه سینه مجروح شدند، یکی بین در و دیوار در مدینه و دیگری زیر سم اسبان در کربلا. همچنین در مورد استفاده از بعضی روابط زندگی روزمره در روضه‌ها می‌توان اشاره کرد به علاقه بین

دختر و پدر در مصیبت حضرت رقیه علیها السلام.^{۱۳}

تشبیهات باعث انتقال سریع مطلب و روشنگری در شنونده می‌شوند. بیشتر تشبیهات جنبه عاطفی دارند و مهم‌ترین رکن تشبیه، وجه اشتراک است. در فن مرثیه‌خوانی تشبیه به دو صورت مرود استفاده قرار می‌گیرد:

۱. تشبیه لفظی ۲. تشبیه عملی

تشبیه لفظی، همان نقل وجوه اشتراک در مصائب اهل بیت علیهم السلام و بعضی روابط روزمره زندگی در روضه است همان‌گونه که در مطالب قبلی^{۱۴} توضیح داده شد.

و اما تشبیه عملی عبارت است از به نمایش درآوردن بعضی صحنه‌ها که نماینگر مظلومیت اهل بیت علیهم السلام است، مانند آوردن طفل شیرخوار هنگام خواندن روضه حضرت علی اصغر علیه السلام.^{۱۵} درست کردن صورت چهار قبر مطهر ائمه مظلوم بقیع علیهم السلام، یا تشییع نمادین تابوت حضرت زهرا علیها السلام در مجلس روضه و....

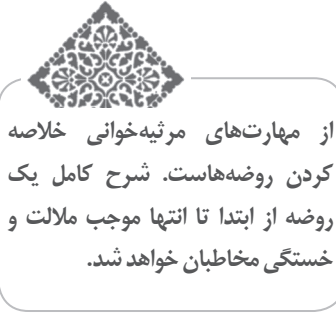
۶. گریز

گریز در لغت به معنای گریختن، فرار، در اثنای سخن به مقصود خود گریز زدن، به صحرای کربلا [گریز] زدن می‌باشد.^{۱۶} گریز در اصطلاح مرثیه‌خوانی از روضه‌ای به روضه دیگر منتقل شدن جهت ایجاد شور بیشتر و اتمام روضه است.

یکی از زیباترین و مهم‌ترین و نیز با شور و هیجان‌ترین بخش روضه «گریز» مناسب است. اگر مرثیه‌خوان در گریز زدن مهارت داشته باشد مرثیه‌خوان موفق خواهد بود.

گریز را معمولاً به کربلا و روضه حضرت ابا عبدالله الحسین علیه السلام می‌زنند؛ زیرا یکی از شرایط گریز اشاره به مراتب سخت‌تر است و مصیبت امام حسین علیه السلام اعظم مصائب است.

به عنوان مثال: اگر روضه اصلی ما روضه امام حسن مجتبی علیه السلام باشد، روضه گریز ما به کربلاست. بدین صورت که امام حسین علیه السلام هنگام دفن برادرش امام حسن علیه السلام گریه می‌کرد و می‌فرمود: غارت‌زده کسی نیست که سرمایه‌اش به غارت برود، غارت‌زده کسی است که برادرش را در خاک دفن کند. برادر دیگر چگونه خود را معطر کنم، در حالی که چهره تو در خاک و پیکرت در کفن باشد،^{۱۷} گریز، اما کربلا،

یکی از زیباترین و مهم‌ترین و نیز با شور و هیجان‌ترین بخش روضه «گریز» مناسب است. اگر مرثیه‌خوانی در گریز زدن مهارت داشته باشد مرثیه‌خوان موفق خواهد بود.

امام حسین علیه السلام کنار بدن برادرش ابوالفضل العباس علیه السلام جمله دیگری فرمود: «الان انکسر ظهري و قلت حيلتي و شمت بي عدوی» اکنون پشتم شکست، چاره‌اندیشی‌ام اندک و زبان شماتت دشمن به رویم باز شد.

گریز شرایطی خاص دارد از جمله:

الف. تشبیه: از آنجا که پایه اصلی گریز تشبیه است، حتماً

باید در گریز مشابهت وجود داشته باشد. مثلاً در گریز بالا مشابهت در کنار بدن برادر بودن است؛ در مدینه کنار بدن امام حسن علیه السلام و کربلا کنار بدن ابوالفضل العباس علیه السلام.

ب. مراتب سخت‌تر: همچنین در گریز بالا، روضه کربلا و کنار بدن ابوالفضل العباس علیه السلام به مراتب سخت‌تر از مدینه کنار بدن امام حسن علیه السلام بوده است؛ زیرا در مدینه بنی‌هاشم و برادران امام حسین علیه السلام بودند و کمک می‌کردند، ولی در کربلا امام حسین علیه السلام تنها بود، مدینه وطن حضرت بود، کربلا غربت بود، مدینه داغ‌های دیگر و اسیری زن و بچه نبود، مدینه تشنگی نبود، مدینه بدن امام حسین علیه السلام مجروح نبود ولی در کربلا همه این حالات وجود داشت همچنین شرایط بدن حضرت عباس علیه السلام - قطع شدن دستها، عمود آهن و... - با بدن مطهر امام حسن علیه السلام فرق داشت، پس شرایط در کربلا به مراتب سخت‌تر از مدینه بود.

ج. حزن و شور بیشتر: پس وقتی مراتب سخت‌تر شد با توجه به این شرایط، حزن و شور خواندن این مراتب سخت باید متناسب با موضوع باشد. در اصطلاح مرثیه‌خوانی گریز را تیر خلاص روضه می‌دانند؛ یعنی بیان سخت‌ترین روضه و نهایت مرثیه برای اهل بیت علیهم السلام. در فن گریز هم از مراتب سخت‌تر روضه کربلا برای اتمام مجلس استفاده می‌شود که باید با حزن و شور بیشتر و هنرمندی خاصی اجرا شود.

باید توجه داشت گریز فقط مخصوص کربلا نیست، بعضی با مهارت و هنرمندی خود گریز به مدینه و جاهای دیگری که متناسب با روضه است می‌زنند، این در حالی است که از شور و حال مجلس کاسته نمی‌شود، بلکه بیشتر هم می‌شود. با این حال مقدار روضه باید متناسب با حال مجلس و مخاطبان باشد و زیادی آن موجب شکستن قداست روضه می‌شود؛ بهتر است روضه گریز در اوج تمام شود، تا شیرینی و حلاوت آن در مذاق مستمعین باقی بماند.

۷. برگردان روضه:

گریز فقط مخصوص کربلا نیست، بعضی با مهارت و هنرمندی خود گریز به مدینه و جاهای دیگری که متناسب با روضه است می‌زنند.

تغییر روضه اصلی به روضه دیگر، و گسترش روضه غیر اصلی را، برگردان روضه گویند.

این مهارت زمانی بکار گرفته می‌شود که قبل از ما چند نفر از مداحان در یک موضوع مشخص روضه خوانده باشند، و دیگر چیزی برای بیان و ارائه در این موضوع باقی نگذاشته

باشند. اگر ما بخواهیم در همان موضوع روضه بخوانیم تکراری می‌شود، و اگر هم در موضوع مجلس نخوانیم تخلف کردیم، در این وضعیت ما می‌توانیم از فن برگردان روضه استفاده کنیم.

در این حالت ابتدا اشاره‌ای به روضه اصلی می‌کنیم و چند جمله‌ای درباره آن می‌خوانیم، سپس گریزی متناسب با موضوع می‌زنیم و در ادامه به تفصیل روضه‌گریز را می‌خوانیم (در اینجا روضه را برگردانیم به روضه دیگر) به همین ترتیب در پایان با اشاراتی به موضوع روضه اصلی، با همان گریز، مجلس را به پایان می‌بریم.

به عنوان مثال:

در روضه امام جواد علیه السلام چون دامنه مصایب حضرت محدود است و قبل از ما روضه‌های حضرت خوانده شده است، ابتدا چند بیت شعر راجع به امام جواد علیه السلام می‌خوانیم، سپس اشاره‌ای می‌کنیم به روضه آن حضرت:

یا امام جواد شما را ام‌فضل ملعونه مسموم کرد و میان حجره در بسته غریب و تنها به شهادت رسیدید اما یک همسر با وفا داشت امام حسین، وقتی اربعین با قافله آمد کربلا و پس از سه روز که می‌خواستند از کربلا به مدینه بروند، این خانم (اجازه بدهید نامش را بگویم) حضرت رباب مادر علی‌اصغر آمد خدمت امام زین‌العابدین علیه السلام عرضه داشت: یابن رسول الله به من اجازه بدهید در کربلا بمانم آخر مدینه بی حسین برایم صفا ندارد. طبق نقلی امام سجاد علیه السلام اجازه دادند.

حضرت رباب علیه السلام روزها کنار قبر سیدالشهدا علیه السلام زیر آفتاب می‌نشست و گریه می‌کرد. برایش سایبان زدند زیر سایبان نرفت و می‌گفت خودم بدن حسینم را زیر آفتاب سوزان کربلا دیدم.

همان‌طور که مشاهده کردید ابتدا با اشاره‌ای وارد روضه امام جواد علیه السلام شدیم و خیلی کوتاه بوسیله گریز، روضه را برگردان کردیم و روضه گریز را مفصل خواندیم، در لابلای روضه خطاب می‌کردیم به امام جواد علیه السلام تا از مسیر اصلی که روضه امام جواد علیه السلام بود خارج نشویم.

نتیجه‌گیری

- از مطالب ارائه شده این نتایج به دست می‌آید:
- فراگیری فنون و مهارت‌های مجلس‌شناسی، صوت و لحن، شعر، تلخیص روضه، تشبیهات، گریز، برگردان روضه، ... از ضروریات مرثیه‌خوانی است.
  - در مجلس‌شناسی توجه به موضوع جلسه، فرهنگ و آداب و رسوم مردم منطقه، سطح علمی و شغلی مستمعین و ظرفیت مجلس ضرورت دارد.
  - در صوت و لحن اموری مانند: فهم شعر، انتخاب آهنگ متناسب با معنا و مفهوم شعر، تمرین آهنگ انتخاب شده مد نظر می‌باشد.
  - در مرثیه استفاده از تک‌بیتی‌های جانسوز بسیار مؤثر است.
  - در سرودها، نوحه‌ها و شورها از شعرهایی با مضامین عالی و نیز آهنگ مناسب اسلامی می‌بایست استفاده شود.
  - در مرثیه‌خوانی، روضه تلخیص می‌شود، و از شرح کامل یک روضه که موجب ملالت و خستگی مستمعین می‌شود، اجتناب می‌گردد.
  - در مهارت استفاده از تشبیهات، از وجوه اشتراک مصائب اهل بیت علیهم‌السلام به دو صورت تشبیه لفظی و عملی می‌توان بهره گرفت.
  - در فن گریز، روضه دوم حزن و شور و سنگینی بیشتری داشته باشد.
  - در مجلسی که قبلاً روضه کامل خوانده شده است از فن برگردان روضه استفاده می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه، ص ۲۱۷۵.
۲. محمد معین، فرهنگ فارسی، ص ۳۵۷۲.
۳. محمدرضا حکیمی، الحیة، ترجمه احمد آرام، ج ۲، ص ۲۳۸.
۴. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۱۶.
۵. نرم‌افزار حدیث ولایت، سخنرانی در جمع مداحان، ۱۸ / ۶ / ۸۰.
۶. گاهی اوقات آهنگ شعر بستگی به قالب شعر هم دارد، به عنوان مثال دوبیتی‌های باباطاهر غالباً با سبک دشتی خوانده شود.
۷. نرم‌افزار حدیث ولایت، ۱۹ / ۷ / ۱۳۷۷، ولادت حضرت زهرا علیها السلام، در دیدار با مداحان.
۸. همان.
۹. مع الרכب الحسینی، ج ۴، ص ۳۵۷.
۱۰. تشبیه.
۱۱. شیخ عباس قمی، منتهی الآمال، ج ۲، ص ۸۸۵.
۱۲. علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه، ج ۴، ص ۵۹۰۴.
۱۳. دختر علاقه زیادی به پدر دارد، اگر پدرش در سفر باشد همیشه منتظر اوست تا کی از سفر برمی‌گردد، دختری را که پدر در سفر است همه شب دیده او سوی در است هر صدایی که ز در می‌آید به گمانش که پدر می‌آید خدا نکند دختری که منتظر باباست برای او سر بریده پدرش را بیاورند.
۱۴. راجع به سینه حضرت زهرا علیها السلام و سینه امام حسین علیه السلام.
۱۵. در ایام محرم وقتی می‌خواهند روضه حضرت علی اصغر علیه السلام را بخوانند، قنذاقه طفل شیرخواری را می‌آورند، روضه‌خوان آن را روی دست می‌گیرد و روضه می‌خواند، گاهی صدای گریه این طفل مجلس را منقلب می‌کند.
۱۶. دکتر محمد معین، فرهنگ فارسی، ص ۳۲۹۳.
۱۷. باقر شریف قریشی، زندگانی حسن بن علی علیه السلام، مترجم: فخرالدین حجازی، ج ۲، ص ۶۰۶.

